Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0826U001082

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 16-04-2026

Статус: Наказ про видачу диплома

Реквізити наказу МОН / наказу закладу: Наказ №31 від 14.05.2026 р.

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Борисенко Єлизавета Сергіївна
2. Yelyzaveta Borysenko

Кваліфікація: молодший науковий співробітник, 033

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-4654-7135

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 033

Назва наукової спеціальності: Філософія

Галузь / галузі знань: гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Філософія

Дата захисту: 28-04-2026

Спеціальність за освітою: Філософія

Місце роботи здобувача: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): PhD 12019

Повне найменування юридичної особи: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 02.41.11, 02.41.41

Тема дисертації:

1. Дискурс-етична легітимація соціальних інституцій в умовах сучасної комунікації

2. Discourse-ethical legitimation of social institutions in the conditions of modern communication

Реферат/анотація:

1. Криза демократії у сучасному світі є констатованим фактом, а перспектива її занепаду несе загрозу повернення авторитарних режимів у статус ключових акторів світової політики. Поширення популізму, втручання у виборчі процеси, домінування пропаганди та зростання популярності конспірології є прямими наслідками втрати ліберальною демократією провідних позицій. Ослаблення демократії зумовлене внутрішніми процесами, що призвели до ситуації релятивізму та ціннісного нігілізму, яку можна назвати постправдою. Саме вона підриває фундаментальний механізм демократичного ладу — процес легітимації, тому криза легітимації є водночас і проявом, і чинником подальшої кризи демократії. У цьому дослідженні легітимація розглядається з позиції етики дискурсу К.-О. Апеля та Ю. Габермаса, зокрема моделі деліберативної політики. Процес легітимації неможливий без ефективного громадянського суспільства, де особливого значення набуває аргументативний дискурс. Виявлено, що процеси модернізації призвели до

кризи, характерної для 4,5 стадії морального розвитку за Л. Кольбергом, де відмова від універсальної моралі дозволила стратегічній раціональності системи експансувати у сферу комунікативної раціональності життєвого світу. Це спровокувало аномію, відчуження та соціальні патології. Зазначена ситуація корелює з рисами масового суспільства: атомізовані індивіди, позбавлені спільних сенсів, стають піддатливими до популізму та маніпуляцій. Масова культура, втративши освітню функцію, перетворилася на засіб реклами та створення попиту, здатної втручатися у громадську думку. В епоху інформаційного суспільства індивіди дедалі частіше відмовляються від критичного аналізу інформації, обираючи контент, що відповідає їхнім вподобанням, що й характеризує стан постправди. Соціальні мережі, попри потенціал для публічного дискурсу, нині посилюють ризики через низьку якість комунікації, втручання ботів та відсутність відповідальності за дезінформацію. Ситуація постправди зумовлена також деградацією трьох ключових інституцій: школи, університету та медіа. Їхній занепад веде до втрати здатності підтримувати публічний дискурс і підриває легітимацію. Для нормального функціонування демократії необхідне забезпечення ефективної комунікації між громадянами та державою. Виявлено, що сучасна школа неспроможна підготувати громадян до відкритих дискурсів, оскільки стратегічна раціональність штучного інтелекту має більший вплив на розвиток дитини, ніж жива взаємодія вчителя та учня. Застарілі методики часто породжують «аргументофобних» людей маси, тому необхідна комплексна реформа освіти, орієнтована на критичне мислення, медіаграмотність та навички діалогу. Криза університету спричинена проникненням стратегічної раціональності, що призвело до втрати автономії та перетворення його на осередок «напівосвіти», який продукує псевдоекспертів. Відновлення його авторитету можливе лише за умови повернення автономії науковцям. Медіа також трансформувалися в інструменти пропаганди та реклами, що позбавило їх функції інформування громадськості. Реформа медіа має бути синхронізована з освітніми змінами та передбачати розвиток громадського контролю, а також відповідальність альтернативних медіа за поширення неправдивої інформації. Сучасна демократія опиняється у замкненому колі: без реформ неможливо зміцнити громадянське суспільство, а без сильного суспільства реформи стають нереалізованими. Відновлення легітимаційного потенціалу через дискурсивні можливості є ключовою передумовою успішних демократичних трансформацій, що і становить зміст даного дисертаційного дослідження. Ключові слова: демократія, криза, легітимація, етика дискурсу, деліберативна політика, комунікація, громадянське суспільство, Ю. Габермас, стратегічна раціональність, постправда, соціальні інституції, освіта, школа, університет, медіа, інтернет, соцмережі, популізм, пропаганда, дискурс, Україна.

2. The crisis of democracy in the modern world is an established fact, with its further decline threatening the return of authoritarian and totalitarian regimes as key global actors. This is evidenced by the spread of populism—exemplified by interference in democratic processes, such as the 2016 and 2024 U.S. presidential elections—the dominance of propaganda, and the popularity of conspiracy theories. This decline is largely driven by internal socio-political and cultural processes resulting in relativism-contextualism and value nihilism, simplified as "post-truth". This condition undermines the fundamental mechanism of democratic order: the process of legitimation. Consequently, the crisis of legitimation serves as both a manifestation and a factor of the ongoing democratic crisis. This study examines legitimation through the prism of discourse ethics (K.-O. Apel, J. Habermas, etc.) and deliberative politics, asserting that legitimation is impossible without an effective civil society based on shared norms and argumentative discourse. The research reveals that modernization has led to a crisis corresponding to stage 4.5 of L. Kohlberg's theory of moral development. The rejection of universal morality and truth has allowed system-oriented strategic rationality to expand into the lifeworld, provoking anomie, alienation, and other social pathologies described by Habermas. This situation correlates with the features of mass society, where atomized individuals, deprived of shared values and meaning, become susceptible to populism and ideological manipulation. Mass culture intensifies this by abandoning its educational function to become an advertising tool that creates demand rather than meaning. In the information society, individuals increasingly avoid critical analysis, preferring simplified interpretations that match their personal beliefs—the post-truth condition. Social networks, while potentially expanding the public sphere, often suffer from low-quality communication, bot interference, and a lack of accountability, posing more risks than

opportunities. H. Skirbekk identifies three key social institutions essential for democracy: the school, the university, and the media. Their degradation leads to the loss of productive public discourse and undermines legitimation. This dissertation analyzes these institutions and seeks possibilities for their discourse- ethical legitimation. It finds that the modern school fails to prepare citizens for public discourse, as the strategic rationality of AI often exerts more influence than the communicative rationality of teacher-student interaction. Outdated methods produce "argumentophobic" individuals, necessitating a reform focused on critical thinking, media literacy, and dialogical skills. The university crisis is caused by the incursion of strategic rationality and market laws, leading to a loss of autonomy and a shift toward "half-education" (Adorno) that produces pseudo-intellectuals. Restoring its authority requires returning governance to scholars. Similarly, the media have become instruments of propaganda and advertising, failing their function of providing a platform for free discourse. Media reform must be synchronized with educational changes and include civic oversight and regulation of alternative media. Ultimately, modern democracy faces a "vicious circle": without reforms, civil society cannot be strengthened, and without a strong civil society, deep reforms remain nearly impossible. Restoring the legitimating potential of these institutions through discursive means is the key precondition for successful democratic transformation and the core focus of this research. Keywords: democracy, crisis, legitimation, discourse ethics, deliberative politics, communication, civil society, J. Habermas, strategic rationality, post-truth, social institutions, education, school, university, media, internet, social networks, populism, propaganda.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Борисенко, Є. (2022). Стратегічна раціональність масової культури. Філософська думка, 3, 155–169. https://doi.org/10.15407/fd2022.03.155
- Борисенко, Є. С. (2022). Як подолати епістемічні виклики у сучасному світі: позиція Г. Скірбека. Мультиверсум. Філософський альманах, 1(1), 91–110. https://multiversum.com.ua/index.php/journal/article/view/487/428
- Борисенко, Є. (2023). Постправда: загроза демократії та сприяння ідеології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія», 25, 39–43. https://journals.oa.edu.ua/Philosophy/article/view/3956
- Борисенко, Є. (2023). Інформаційна війна крізь призму комунікативної теорії: спроба аналізу. Філософська думка, 4, 21–38. https://doi.org/10.15407/fd2023.04.021
- Борисенко, Є. (2025). Відповідальність: Повернення відчуженої природи і майбутнє людського буття. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія», 27, 55–60. http://doi.org/10.25264/2312-7112-2024-27-55-60
- Борисенко, Є. (2025). Вплив стратегічної раціональності та обмеженої автономії на занепад університету. Філософія освіти. Philosophy of Education, 31(1), 51–69. https://doi.org/10.31874/2309-1606-2025-31-1-4
- Борисенко, Є. (2025). «Розумні» раціональності Ю. Габермаса та «нерозумний» кордоцентризм: до проблеми побудови громадянського суспільства в Україні. Наукові записки Національного університету 15 «Острозька академія». Серія «Філософія», 29, 25-39. http://doi.org/10.25264/2312-7112-2025-29-25-29

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість: комплекс рішень для демократичних реформувань у державних інституціях

Охоронні документи на ОПІВ:

Впровадження результатів дисертації: Планується до впровадження

Зв'язок з науковими темами: 0224U031598

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Єрмоленко Анатолій Миколайович

2. Anatolii Yermolenko

Кваліфікація: д. філ. н., член-кор. НАН України, 09.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-9908-6144

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Бойченко Михайло Іванович

2. Mykhailo I. Boichenko

Кваліфікація: д.філос.н., професор, 09.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1404-180X

Додаткова інформація: https://scholar.google.com.ua/citations?user=2UBti_MAAAAJ&hl=uk

Повне найменування юридичної особи: Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Код за ЄДРПОУ: 02070944

Місцезнаходження: вул. Володимирська, Київ, 01033, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Висоцька Ольга Євгенівна

2. Olha Y. Vysotska

Кваліфікація: д.філос.н., професор, 09.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-1265-7582

Додаткова інформація: https://scholar.google.ru/citations?hl=ru&pli=1&user=eY1iS4gAAAAJ; https://www.webofscience.com/wos/author/record/2441682

Повне найменування юридичної особи: Комунальний заклад вищої освіти "Дніпровська академія неперервної освіти" Дніпропетровської обласної ради"

Код за ЄДРПОУ: 41682253

Місцезнаходження: вул. Володимира Антоновича, Дніпро, Дніпровський р-н., 49006, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Обласна рада

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Фінько Антон Євгенович

2. Anton Y. Finko

Кваліфікація: к. філос. н., н.с, 09.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-5191-9813

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Лазоренко Олена Олександрівна

2. Olena O. Lazorenko

Кваліфікація: к. філос. н., старший науковий співробітник, 09.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-9983-2840

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України

Код за ЄДРПОУ: 05417012

Місцезнаходження: вул. Трьохсвятительська, Київ, 01001, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія наук України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

Власне Прізвище Ім'я По-батькові голови ради	Пролеєв Сергій Вікторович
Власне Прізвище Ім'я По-батькові головуючого на засіданні	Пролеєв Сергій Вікторович
Відповідальний за підготовку облікових документів	Мулярчук Євген Іванович
Реєстратор	Юрченко Тетяна Анатоліївна
Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є відповідальним за реєстрацію наукової діяльності	Юрченко Тетяна Анатоліївна